Handi Péter

Baka István fényjelei

Az anyanyelvtől messzire származott ember, aki batyujában magával vitte a szavak örömét, különösen érzékeny az elhagyott otthonból érkező hírfoszlányok. A riadalom, hogy ,,elhagynak a szavak", egyszerre valós képletben jelentkezik, mint nagybeteg számára az orvosi prognózis a test és tudat lehetséges közeli bomlásáról. Ezért szerencsésnek mondható az a halandó, kinek a világ másik felében világítani kezd egy sor, egy vers, – egy költő.

Ausztráliában az elmúlt évek folyamán mindig kellemes izgalom fog el, amikor kibontok egy postán érkező folyóiratot vagy könyvcsomagot, avagy újabban, ha a számítógép képernyőjére varázsoltakat olvasom. A kilencvenes évek elején az így kezembe került folyóiratok egyikében, a versekben kóstolgatva elbódított egy háromsoros, remegtetően érzékletes hasonlat: ,,...S a köd gomolygott ballagtam tovább / Lámpák derengtek rám fagy-celofánba / csomagolt sápatag hortenziák." Mondható, hogy felhorkantam a gyönyörűségtől. A ,,Szentpétervároon újra" című vers fölött Baka István neve állt, egy számomra akkor ismeretlen magyar költőé, aki egy képzeletbeli orosz költő ugyancsak fiktív érzés- és gondolatvilágába költöztette mondanivalóját.

Ezután megkülönböztetett figyelemmel fordultam a folyóiratokban fellelhető Baka-versek felé, ahonnan egyre sűrűbben ragyogtak fel óráimat-napjaimat bearanyozó sorok. A Pehotnij-szerepversek ,,oroszsága" sajátos színfoltnak tűnt a magyar költészetben, nem lévén ismeretében annak, hogy a költő leningrádi ösztöndíjas életszakaszának kovászából keltek elő, és megtermékenyítették képzeletvilágát. A mondanivaló, – a költői lét fenyegetettsége az irányított irodalomban, a korszak Magyarországot érintő sorskérdései és mindenekfelett a lélek fészkelődése az adott fészekben, idegrendszeri reagálások, – aztán a Pehotnij-ciklusok után, avagy azzal párhuzamosan jelentős versekben látott napvilágot. A nagy Széchenyi-vers a ,,Döbling",a ,,Yorick monológjai" a ,,Farkasok órája" lidércnyomásos éjszakája, a ,,Tél Alsósztregován"- ciklus zaklatott szerelmi lírája, s számomra egy-egy megmagyarázhatatlanul közelálló vers, talán a felbűvölt hangulatnak saját idegrendszeremmel rezonáló egésze, – nagy körvonalakban ez az én Baka-élményem.

Egy költészet méltatásakor azonban mindez természetesen nem elegendő a remélhetőleg leendő versolvasó jóindulatának és érdeklődésének megnyeréséhez. Engedtessék meg , – hogy mint horgász a horgászbot végére csaliként – ide idézzek néhány verssort Baka Istvántól, a képalkotás mintadarabjait: ,,Egy hideg szépség úgy hordja fehér/ Kavargó tülljét mint a hófúvást" ,,Tenger, Te szüntelen idegroham" ,,A csillagok/ Az angyalok rangjelzései..." ,,Erdő vagyok – eltévedek magamban" ,,A rókabundás alkonyat".

A kilencvenes évek közepe felé a folyóiratokban érkező Baka-versek egyre inkább az elmúlásról, a közelítő halállal való viaskodásról tudósítottak. A költőt gyógyíthatatlan kór emésztette, fiatalon, negyvenes éveiben kellett megírnia azokat a verseket, melyekkel idős költők búcsúznak az élettől, rendszerint termékeny évtizedeik záróakkordjaként. Ekkor emelkedik Baka István versvilága azokba a magaslatokba, ahová például Radnóti Miklós noteszének darabjai tartoznak, a halál bizonyossá válásának jórészt elfogadhatatlan képei, egyoldalú vita a teremtővel, belenyugvás és lázadozás kavalkádja s a végakarat: ,, jó volna lenni még talán de/ mit is tegyek ha nem lehet/ a szótáradba írj be s néha/ lapozz föl engem és leszek" (Csak a szavak).
Az utolsó versek egy mindvégig tisztán maradt és funkcionáló elme alkotásai. Tudom, a költő még élete legvégén is gondosan összeállította összegyűjtött verseinek kéziratát, ,,minden szálat elvarrt", ahogy felesége jellemezte. A kötet ,,Tájkép fohászszal"címmel a költő halála után meg is jelent a Jelenkor Kiadónál.
A szegedi Tiszatáj Kiadó vállalkozott arra az elmúlt esztendőben, hogy megindítja Baka István életműsorozatát, évente egy kötet megjelentetésével. Az első kötet, a Versek, a költő verseinek minden eddiginél teljesebb gyűjteményét tartalmazza. A hagyatékból előkerült munkák, vázlatok, versváltozatok közlésével az e jelentős költőre figyelők némi betekintést nyerhetnek az alkotás aspektusaiba is, – azonos képsorok bukkannak fel különböző helyeken, a műhelymunkát világító-árnyékoló kísérletek, mélyről érkező sorok érezhetően kezdeti tétova rendezése, majd végső formába illesztése. A tipográfiailag kevés kívánnivalót maga után hagyó, örömmel forgatható kötethez Bombitz Attila írt az életműben szakavatottan eligazító utószót.

A Versekkel egy időben látott napvilágot Baka István műveinek egy töredéke, – angolul. A Versekből válogatott versek (Selected poems), természetesen a fordító(k) érdeklődését tükrözi, s a Londonban élő Zollman Péter közelítése Baka költészetéhez különösen rokonszenves. Értem ezalatt – vállalva a szubjektivitás esetleges vádját is – hogy a fordító úgyszólván nekem dolgozott amikor szemezgetett a bakai ouvre-ben ; olyan alkotásokat tüntetett ki figyelmével, melyeket – külföldön élő magyar lévén – magam is vágyakoztam közel hozni angolnyelvű ismerőseimnek. Az előbbiekben említett, számomra szinte magyarázhatatlan hatású vers, az ,,Izolda levele" zeneisége és ritmikája az angolra ültetett változatban megőrzi a magyar vers hevületét, az átültetés leleményes és egyszerű, álljon itt példaként a vers befejező szakasza mindkét változatban:

Nem mehetek foglalt minden napom
De hidd el nékem is sajog sebed
Futok hozzád amint lesz alkalom
És akkor akkor meghalok veled

I cannot go I'm busy as you see
But heaven knows your wound torments me too
I'll fly to you as soon as I am free
And then my dearest will die with you.

Talán még bravúrosabb az ugyancsak fentebbiekben említett végrendeletnek is beillő versszakasz a ,,Csak a szavak" című búcsúvers befejezésének átültetése:

it may be good to stay alive but
what if they wipe me off the list
please put me in your book of words
then look me up and I'll exist.

Baka István angolra ültetett versválogatása – noha méretét tekintve inkább füzetnagyságú – mégis számos jóakaratú és értő ember erőfeszítésének eredménye. Zollman Péter fordításai mellett helyet kaptak a kötetben Michael Longley, George Szirtes, Bill Tinley és John W.Wilkinson átültetései is. A válogatás összehozása a szerkesztő, Kabdebó Tamás érdeme, a versek elé Olasz Sándor írt kisesszének beillő bevezetőt. A kiadó, az írországi Abbey Press a Magyar Könyv Alapítvány, Szeged és Szekszárd városának támogatásával jelentette meg a 33 költeményből álló kötetet, melynek védnökei között találjuk a Nobel-díjas Seamus Heaney-t is.
Látható, hogy a könyvet mintegy nemzetközi összefogás hozta létre. Jel lehet ez Baka István költészetének emelkedő fontosságára, a magyar irodalmi jelenléten túlra ágazó ösvényvágás, egy jelentős magyar költő ,,fölmutatása" az egyre érdeklődőbb idegen irodalmak és közönség felé. Óhatatlan nem ide idéznem egy valaha-gondolatomat – az akkoriban, néhány évtizede – a világban szétszórtan alkotó magyarul írók helyzetét képletesen illusztrálandó: eszerint ezek a magányosan, geográfiai izoláltságban dolgozó emberek írásai olyanok, mint az óceánok partjain a világítótornyok: fényeket lövellnek a messzeségbe abban a reményben, hogy valahol a világ más részein érzékeny készülékek fölfogják ezeket a jeleket, és esetleg visszajeleznek. A fordított képlet is megállja a helyét: Az idegen világba lövellt fényjelek, Baka István fennmaradó költészete szűkebb hazája mezőiről talán fogékonnyá teszi az angol nyelvű versszeretőket is e költő művei iránt. Talán észreveszik a fényjelet.

A szerző Ausztráliában élő, magyar író

© Európai kulturális füzetek 1999-2006. Minden jog a szerzőké illetve az örökösöké.